

НАВЧАЄМОСЯ З РАДІСТЮ.

компенсаторне
навчання

дітей
з порушеннями
розумового
розвитку

Навчання – це фундамент успішної інтеграції дітей з порушеннями розумового розвитку в суспільство, це шлях соціалізації.

А. ВАСИЛЕНКО-ВАН ДЕ РЕЙ, Н. І. ЛІЩУК, Н. В. МОРОЗОВА, О. В. ПАПЕТА, П. М. ПІДДУБНА

НАВЧАЄМОСЯ З РАДІСТЮ.

компенсаторне
навчання

дітей
з порушеннями
розумового
розвитку

Київ
Видавництво імені Олени Теліги
2015

Навчаємося з радістю: компенсаторне навчання дітей з порушеннями розумового розвитку: Навчально-методичний посібник / А. Василенко-ван де Рей, Н.І. Ліщук, Н.В. Морозова, О.В. Папета, П.М. Піддубна; За редакцією Ліщук Н.І. – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2015. – 100 с.

Посібник адресовано тим, хто переймається проблемами навчання та соціалізації дітей з порушеннями розумового розвитку, дітей із синдромом Дауна, дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку: батькам, щоб вони могли визначити пріоритетні напрямки організації часу своєї дитини у молодшому шкільному віці й зрозуміти, що насправді потрібно їхнім дітям для набуття життєвого досвіду; спеціалістам-практикам, щоб сприяти їм у створенні в школі оптимальних умов для розвитку та формування дитячої особистості; студентам, які планують працювати в галузі корекційної освіти, щоб допомогти їм чітко окреслити цілі професійної діяльності.

УДК 376.1/376.42

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту спеціальної педагогіки НАПН України
(протокол № 4 від 14.05.2015)

Схвалено комісією із спеціальної педагогіки Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 07.09.2015)

(лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»
№ 2.1/12-Г-10 від 15.09.2015)

За редакцією Н. І. Ліщук, координатора-методиста дослідно-експериментальної роботи
«Перспектива 21-3: інтеграція дітей з синдромом Дауна в освітнє середовище».

Авторський колектив: А. Василенко-ван де Рей, Н. І. Ліщук, Н. В. Морозова, О. В. Папета, П. М. Піддубна.

Літературна редакція: Ірина Костюченко

Рецензенти:

І.М. Гудим – вчений секретар Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

М.В.Дмитрієва – завідувач сектору соціальної реабілітації відділення науково-методичного забезпечення змісту корекційної та інклюзивної освіти ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти»

Видання здійснено в рамках реалізації проекту «Перспектива 21-3»,
за підтримки громадської організації
«Культурно-просвітницький Центр сприяння розвитку християнської культури та освіти»,
за сприяння місії OGO (Нідерланди).

Звернення до читача

Дитинство – незабутня і найбільш експресивна пора в житті кожної людини. Дослідники одностайні в думці, що саме на дитинство припадає максимально інтенсивна динаміка розвитку, що у подальшому більше ніколи не відтвориться. Дитинство – це феєрія фантазій, мрій, сподівань, очікувань та неймовірних пригод, які створюються за мить і стають реальністю в грі. Між дитинством і дорослим життям є невидимий зв'язок – спогади, в яких оживають образи людей, з яких починається життєвий шлях кожного з нас: мама, тато, брати та сестри, бабусі, дідуся. Саме спогади дають можливість кожному, будучи дорослим, зберегти дитинство в нас самих і з часом розуміти власну дитину. Поряд з цим життя неминуче приводить до необхідності полишати потаємний світ фантазій, міфів та мрій дитинства і входити у світ дорослих людей – що знаменує собою шкільне навчання.

У дитинстві навколишня реальність сприймається зовсім по-іншому, дитина не здійснює порівняльних оцінок і практично не надає значення відмінностям. Вона знаходить власні шляхи до пізнання світу, навіть якщо можливості її розвитку не співпадають із загальноновизнаними його стандартами. Діти, які не схожі на інших, навряд чи будуть в якийсь спосіб виділеними самими однолітками. Навпаки, вони матимуть власну роль у спільних іграх та стосунках з ними. Однак не завжди підтверджуються ці наукові постулати.

Здебільшого в дійсності дітки, які мають відмінності, практично ізольовані від інших дітей. Чи то позиція близького оточення, чи то невпинна дія соціальних стереотипів минулого, що більшістю сприймаються та декларуються як істина. Вочевидь, на сьогодні ми так і не можемо переконати ту ж таки більшість членів суспільства, що основні відмінності цих дітей в соціальному ракурсі – це відмінності у використанні засобів, форм та методів впливу на їх розвиток. Дитина з особливостями потребує більшої уваги оточення.

У контексті психічного ракурсу переконливою лишається лише одна позиція: діти з порушеннями розумового розвитку мають своєрідну динаміку розвитку загалом – як наслідок, при появі кожної такої дитини ми маємо максимально індивідуалізовану його картину.

Традиційно поява такої дитини сприймається навколишніми насторожено. Лише окремі батьки починають активні пошуки альтернативних технологій та способів їх використання при прогнозуванні ймовірних темпів, проявів та результатів розвитку, при використанні усіх надлишкових його можливостей, при виявленні зон дефіциту в розвитку дитини загалом. Здебільшого несвоєчасність впливу на порушений розвиток призводить не лише до зниження його темпу (особливо у ранньому дитинстві), а й до незворотних змін та супутніх порушень упродовж всього життя. Тому поява такої дитини ставить перед усіма (суспільством, ближнім оточенням) завдання пошуку альтернативних форм забезпечення й збереження динаміки розвитку дитини, максимальних зусиль щодо його відтворення на кожній віковій стадії. Діти з порушеннями розумового розвитку мають отримати досвід усіх форм соціальної адаптації та соціалізації, щоб у дорослому житті мати можливість використати сформовані здатності самостійного управління власним життям.

Посібник є книгою, в якій представлено нестандартний підхід до організації навчання дітей з порушеннями розумового розвитку загалом та дітей з синдромом Дауна зокрема. Зосередженість фахівців на дитині як суб'єкті навчання та виховання, створення гнучкої системи управління її освітою шляхом організації мультидисциплінарної команди, використання нестандартних засобів навчання та гнучкість у прийнятті рішень щодо його технологічного забезпечення, спрямованість зусиль на досягнення спільної мети – все це представлено в формі моделей та схем, що забезпечують читача конкретним інструментарієм для дії.

Також у книзі ви знайдете досвід очікувань, сподівань, переживань вчителів та батьків, які шукали оптимальні шляхи створення школи для дітей, модернізуючи традиційні стратегії їх навчання та виховання. Досвід, підтверджений значимими статистичними показниками зростання інтенсивності найскладнішої закономірності розвитку – його динаміки, що було досягнуто в класі «Радість», ви знайдете в цій книзі.

Поряд з цим, книга представить для вас неймовірний світ надій, що перетворилися шляхом зусиль на скоординовані дії та вчинки усіх представників мультидисциплінарної команди й знайшли своє практичне підтвердження, і це не залишить вас під впливом ілюзій. Інтеграція в освітнє середовище дітей з порушеннями розумового розвитку, починаючи з раннього дитинства, є не лише реальною системою їхньої освіти, але й необхідною, практично основною умовою ефективності всього їх життя.

***Н. О. Макарчук, заступник директора
з науково-експериментальної роботи
Інституту спеціальної педагогіки НАПН
України, доктор психологічних наук***

З кожним роком збільшується кількість дітей, котрі мають ті чи інші порушення соматичного та психічного характеру. Призначення спеціального навчального закладу полягає у створенні максимально сприятливого середовища для таких дітей, забезпеченні формування в учнів здатності до соціальної адаптації в суспільстві й допрофесійної підготовки.

Спеціальна школа-інтернат № 26 м. Києва є одним із закладів, основною метою діяльності яких виступає становлення та розвиток дітей з особливими освітніми потребами засобами навчання та виховання. Своєрідність нашого навчального закладу полягає в активній життєстверджуючій позиції як педагогічного колективу у ставленні до учнів з особливими освітніми потребами, так й об'єднанні зусиль колективу та цілої низки долучених позанавчальних закладів, установ і центрів, діяльність яких спрямована на інтеграцію таких дітей у соціум.

Коли я стала директором, я поставила перед собою ціль – зробити навчання доступним для дітей. Експериментальна діяльність в класах «Радість» стала початком великих змін і омолодження нашого 55-річного навчального закладу. Чотири роки, три класи – це період повсякденної копіткої праці учнів, вчителів, батьків. Але результатом цієї праці є досвід, який може стати прикладом для роботи не тільки нашого навчального закладу, а й для всіх спеціальних закладів України.

2010 р. спільно з ініціативною групою батьків ми розпочали процес привнесення змін в організацію системи роботи нашого закладу з метою надання допомоги дітям із синдромом Дауна. Приєднання дітей із синдромом Дауна до класу з дітьми з легкою розумовою відсталістю було схвалено як офіційний експеримент експертною комісією м. Києва. Науковий супровід дослідно-експериментальної роботи на тему «Перспектива 21-3: інтеграція дітей із синдромом Дауна в освітнє середовище» узяв на себе Інститут спеціальної педагогіки Академії педагогічних наук України.

Експериментальна діяльність спрямована на досягнення основної мети проекту, а саме: теоретично обґрунтувати, експериментально виявити та перевірити особливості оптимальної та ефективної організації навчально-виховного процесу для дітей із синдромом Дауна; розробити інноваційне психолого-педагогічне методичне забезпечення розвитку та навчання таких дітей; визначити умови інтеграції дитини із синдромом Дауна в освітній простір та суспільне життя.

Проект «Перспектива 21-3» – перший експеримент у цій сфері на території України!

Актуальність експериментальної роботи в нашому навчальному закладі полягає в тому, щоб змінити підхід до роботи з дітьми різних нозологій, вивести нові технології на державний рівень шляхом апробації результатів експерименту в інших навчальних закладах України, ввести штатну одиницю асистента вчителя (наразі в штатному розписі посада асистента вчителя є лише в інклюзивних класах загальноосвітніх шкіл).

Отримані упродовж впровадження експерименту результати було покладено в основу розробки Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зміст якого представлений державними вимогами до результатів засвоєння дітьми навчального змісту та державними гарантіями щодо здобуття ними початкової освіти. Поряд з цим у Державному стандарті визначено оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з відповідною корекційно-розвитковою

роботою. Інноваціями стандарту є запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання, максимальне врахування особливостей засвоєння дітьми навчального матеріалу і відповідно до цього адаптація навчального змісту та кінцевих результатів його засвоєння учнями, введення системи корекційно-розвиткової роботи як обов'язкової та виокремлення в змісті освітніх галузей корекційно-розвиткової лінії. Створення ефективних умов з метою встановлення відповідності отриманих та засвоєних знань дітьми до їхньої практичної життєдіяльності відображено у визначенні державних вимог до формування життєвої компетентності. Дані інновації реалізуються в системі навчання дітей з синдромом Дауна в умовах експериментально організованого навчально-розвивального освітнього середовища.

За останні чотири роки наш навчальний заклад дуже змінився. Колектив школи прагне до професійного зростання. Досвід, отриманий під час семінарів, конференцій, що проводилися в рамках проекту «Перспектива 21-3», використовується і в інших класах. Я, як керівник, визначаючи пріоритетні напрямки розвитку навчального закладу, упевнена, що ми на правильному шляху.

***О. М. Павлюченко, директор
загальноосвітньої спеціальної школи-
інтернату № 26 м. Києва***

Через цей посібник ви дістанете систему підтримки, поштовх, який поведе вперед в ті моменти, коли шлях до соціалізації та навчання дитини з синдромом Дауна може здатися занадто довгим або коли відчуєте, що гостро бракує чітких відповідей на ваші питання. Посібник пропонує вам просту, але потужну і ефективну методику, яку ви будете згадувати і яку ви будете використовувати для того, щоб допомогти дитині з синдромом Дауна і собі в досягненні наміченої мети. І що вкрай важливо, не відкладайте читання на потім! Прочитавши цю книгу, ви станете кращим. Її мета – розкрити формулу повного розуміння особливої дитини, показати батькам і педагогам перевірений шлях до організації в умовах школи якісного навчання і своєчасного реагування на виникаючі потреби, підкреслити важливість постійної взаємодії батьків і педагогів для досягнення максимально можливого результату.

***Сергій Кур'янов, президент
ВБО «Даун Синдром»***

Говорячи про дітей, що мають порушення розумового розвитку, важливо не забути про дорослих. Це батьки, що відчайдушно балансують між розпачем та надією, з останніх сил пробиваючи шкаралупу нерозуміння та зневаги, створену суспільством та власним болем. Це спеціалісти, які потребують натхнення та компетентності, щоб поєднати те, що їм вже відомо, з новим, прогресивним досвідом. А головне – пам'ятати, що наше покликання – не лише потурбуватися про таких дітей, забезпечивши їхнє більш-менш достойне майбуття. Нам конче потрібно самим знайти Боже зцілення для власних душ через стосунки з ними. У слабкості тих, хто зневажений світом, Бог відкриває нам Свою силу та любов!

***Олександр В'ялов, батько Вероніки –
дівчини з особливими потребами, засновник
приватної школи «Початок мудрості»,
пастор церкви «Жива надія» (м. Харків)***

Методичний посібник «Навчаємося з радістю: компенсаторне навчання дітей з порушеннями розумового розвитку» – це справжня педагогічна знахідка для тих учителів, які навчають дітей з особливими потребами. Адже сучасна вітчизняна педагогіка ще не накопичила достатньо досвіду з питань інклюзивного навчання. Запропоновані у посібнику методики, технології навчання, поради будуть корисними також і батькам, які шукають шляхи і способи допомоги своїм дітям.

***Галина Петрівна Шостенко, директор
приватної загальноосвітньої школи I–III ст.
«Сяйво» (м. Житомир)***

Як посол Нідерландів в Україні (2009–2013 рр.), я мав привілей в рамках голландської програми MATRA бути тут присутнім та підтримувати успішний розвиток проекту «Перспектива 21-3», який здійснюється під егідою ВБО «Даун Синдром». Ця книга описує, як новаторський проект «Перспектива 21-3» створив, завдяки наполегливим зусиллям його ініціаторів, навчальну модель під назвою «Радість». Книга також розповідає, як цей проект був реалізований, і не тільки завдяки великій любові до дітей з особливими потребами, а також завдяки небаченій мужності, самовідданості та завзятості всіх учасників. Ці похвальні зусилля переконали Міністерство освіти і науки України запровадити корисні зміни в традиційному підході. Відповідно до нового підходу, в основі якого лежить деінституціоналізація та сильна перевага забезпечення догляду в сімейному середовищі, акцентуються здібності дітей, а не їхні обмеження. Крім того, проект зміцнив рішучість батьків взяти на себе відповідальність за свою дитину вдома, а також в контактах з владою та іншими людьми. За добре відомою приказкою, існує два способи долати труднощі: ви змінюєте обставини або ви змінюєте себе, щоб адаптуватися до них. Унікальний проект «Перспектива 21-3» досягнув і того і другого своїми позитивними результатами, які можуть бути відтворені в інших місцях. Для всіх тих, хто зацікавлений в активному поліпшенні життя дітей з особливими потребами, я рекомендую цю книгу як інформативний посібник, а також цінне джерело натхнення.

Пітер Ян Волтерс (Нідерланди)

«Перспектива 21-3» є особливим та потужним проектом. Він особливий тому, що є інноваційним та водночас підходить до існуючих структур. Проект є особливим, бо передбачає для дітей з обмеженими можливостями реальну перспективу: якісна освіта забезпечує можливість знайти роботу, а робота дає можливість бути частиною суспільства, в якому самостійність є невід'ємним елементом. Проект є також особливим тому, що багато було досягнуто завдяки відносно малій кількості людей. Це також доводить силу цього проекту: батьки, які вірять у потенціал своїх дітей з обмеженими можливостями, є найкращими провідниками для інновацій у сфері охорони здоров'я та освіти. Цей проект показує, що є перспектива для дітей з обмеженими можливостями в Україні.

***Рене Губрехтсе, радник «Перспективи 21-3»,
екс-директор батьківської організації
Helpende Handen (Нідерланди)***

Вже більше десяти років в Україні група натхнених педагогів/спеціалістів працює над розробкою навчального матеріалу для дітей з особливими потребами, а я маю привілей бути частково задіяним в цій праці. Протягом цих десяти років група здобула дорогоцінний та багатий досвід. Діти заслуговують на подальший розвиток проекту. Умовою для подальшого розвитку є інтенсивний обмін знаннями, методиками та досвідом між педагогічними інститутами, педагогами, батьками та спеціалістами, які мають досвід роботи з дітьми з особливими потребами.

Цю книгу було написано на основі цього бачення, яке є відправною точкою проекту «Перспектива 21-3» та класів «Радість». Моє побажання полягає в тому, щоб проект став частиною кращої підготовки дітей до їхньої ролі в суспільстві.

***Рінус Гаутман, м. Гауда, Нідерланди,
колишній ректор Педагогічної академії
De Driestar, (menep Driestar Educatief)
та член управління OGO***

Driestar Educatief з м. Гауда, Нідерланди, має кілька спільних проектів зі спеціалістами, школами та установами в Україні. Одним з них є шкільний проект «Радість». Впродовж останнього десятиліття ми познайомилися із засновниками цього проекту і декількома людьми, які працюють у класах «Радість». Команда «Радість» поділилася з нами своїм баченням та ідеями, відвідала наш навчальний заклад та ще декілька закладів освіти для людей з особливими потребами в Нідерландах. Ми вражені тим, що цей проект настільки розвивається. Його учасники намагаються

добитися змін у житті тих дітей, які зазвичай мають менше шансів або перспектив для освіти, розвитку та інтеграції у суспільство. «Радість» досягає цих цілей. Цей проект змінить майбутнє своїх учнів.

Ренс Ротір, президент Driestar educatief, християнського університету з навчання викладачів та центру освітнього консультування (Нідерланди)

Радість... чудовий початок!

У 80-х роках освіта для дітей з особливими потребами в Нідерландах досягла розквіту. Яка це була радість, коли в 1986 році також відкрив свої двері християнський спеціальний заклад, так що я міг брати участь у цьому від самого початку. Зокрема я став учителем 14 дітей з особливими потребами у віці від 4 до 14 років! Майже всі діти мали синдром Дауна. Разом з асистенткою ми щодня мали можливість провести час з цими чудовими дітьми, і... ми багато вчилися від них! На щастя, вони теж багато вчилися від нас... Відкривати та згодом розвивати можливості кожної дитини – це справжня сповнена пригод подорож. Наразі школа значно збільшилася і освіта стала більш професійною.

Я дуже зрадів, коли кілька років тому започаткувалася «Радість». У Києві ми побачили, як дуже працьовиті та цілеспрямовані люди розпочали працю щодо забезпечення освіти для дітей з синдромом Дауна. Ці діти мають величезний потенціал і, отже, мають право на освіту. Як колись в Нідерландах, в Києві та околицях люди також мали відкрити для себе, що ці діти теж повноцінні особистості, які мають право на освіту. І те, що відтоді було досягнуто, дійсно чудово! Ми з радістю підтримаємо подальший розвиток школи і висловлюємо побажання, що ще багато таких шкіл створюються для наших дітей, які є дорогоцінні для нас!

Віллем Віссер, колишній директор школи для дітей з особливими потребами (Нідерланди)

З ентузіазмом колеги зі школи «Радість» декілька разів відвідали нашу школу для дітей з особливими потребами «Де Ранк» в м. Барендрехт. Між нами виникли тісні зв'язки та дружба.

Вони енергійно шукали найкращих методів і матеріалів для своїх учнів, та знайшли їх!

Під час свого візиту до «Радості» я була здивована тим, як нідерландська методика ТАН з ентузіазмом та наполегливістю була інтегрована у вашій школі. Ця методика орієнтована на розвиток усного мовлення і дозволяє учням отримати досвід успіху. Досвід успіху вдома, у школі та на практиці! Так ростуть наші особливі учні в Україні, Нідерландах і скрізь. Бо для них також є майбутнє!

Бажаю вам успіхів з вашою книгою (нам ще не вдалося видати книгу).

З щирими вітаннями від імені колег зі школи «Де Ранк» в Нідерландах, Марго ван Маурік
Перекладач: Маріон Ковальчук

Кожного робочого дня ми взаємодіємо з широким колом різних сторін, у тому числі з нашими працівниками, нашими клієнтами, нашими акціонерами та фінансовими партнерами, постачальниками, владою та громадськими організаціями, а також оточенням. Як прибічники принципів соціальної відповідальності, ми також активно підтримуємо проект для дітей з обмеженими можливостями «Перспектива 21-3». Це чудова можливість – бути учасниками такого важливого проекту, і тим самим показати нашому суспільству, що діти з обмеженими можливостями потребують уваги. До кожної дитини потрібно ставитися, як до власної. Діти наше майбутнє, і вони, звичайно, мають бути готовими до власного незалежного життя та бути готовими працювати. Завдяки співробітництву з цією школою ми вже маємо практичні навички, як працювати з ними пліч-о-пліч, та, можливо, у майбутньому допомогли б їм знайти себе в готельному бізнесі. Да-

8 НАВЧАЄМОСЯ З РАДІСТЮ

ючи шанс дітям з обмеженими можливостями на особисте незалежне життя, ми продовжуємо наші покоління. Дякую усій своїй команді, що бере участь та об'єднана спільною метою, за цей великий і незабутній досвід.

***Ферран Бруфау Пла, генеральний менеджер
готелю Radisson Blu Hotel, Kyiv Podil***

Всі мають бути терпимі до кожного. Я переконаний, що ми повинні бути добрішими, приймаючи тих, хто навколо нас, та відкласти вбік нашу особисту упередженість. Прикро усвідомлювати, але в нашому суспільстві є дуже багато упереджених людей стосовно того, що хтось не такий, як всі. Ось чому я вирішив взяти участь у цьому проекті та намагаюся щосили показати всім, що ми повинні любити всіх тих, хто навколо нас, бо це відповідально.

***Володимир Луппо, координатор програм
відповідального бізнесу готелю Radisson Blu
Hotel, Kyiv Podil***

У мене також є мої власні діти, і я розумію, що кожна дитина для своєї мами особлива. Я дуже рада отримати цей новий досвід та поділитися ним з іншими. Працюючи з дітьми з обмеженими можливостями, ми готуємо нове покоління, що буде здатним працювати та надавати якісний сервіс на роботі.

***Ольга Місюрова, завідувача відділом
готельного господарства Radisson Blu
Hotel, Kyiv Podil***

Я пам'ятаю, як вперше їх зустріла. Посмішки, зацікавлені очі дітей, що прийшли на мій майстер-клас з кулінарії. Даючи їм перші та елементарні навички, навіть як користуватися ножем, як нарізати фрукти та овочі, ми даємо їм можливість опанувати вміння готувати. Дуже важливо навчити їх, як діяти на кухні, з самого раннього віку. Я хочу звернути увагу усього суспільства, що ці діти в усьому світі потребують турботи та підтримки.

***Тетяна Воробей, шеф-кухар готелю
Radisson Blu Hotel, Kyiv Podil***

Зміст

Звернення до читача	3
Подяка	11
Передмова	13
Структура посібника	15
Розділ I. Яке навчання потрібне?	17
Розділ II. Як навчати?	31
Розділ III. Для чого навчати?	75
Розділ IV. Створюємо традиції	83
Висновки та перспективи	89
Використані джерела	95

Подяка

*І отож, як котрий чоловік їсть та п'є і в усім своїм труді
радіє добром, – це дар Божий!
Біблія. Книга Еклезіястова, 3-й розділ*

Стимулом до написання цієї книги є розумні та щасливі очі наших дітей, їхнє незмінне бажання приходити до школи, здатність навчатися відповідно до своїх можливостей. Тому в першу чергу ця книга присвячена учням класів «Радість». Вони є головні герої історії «Навчаємося з радістю». Наші учні навіть не усвідомлюють, що є активними учасниками дослідно-експериментальної роботи, коли їх залучають до різних видів діяльності, щоб виявити ефективність та результативність одних і недоцільність або другорядність інших. Завдяки їм наші педагоги ростуть професійно, вдосконалюють фахову майстерність, навчаються бути гнучкими, винахідливими та творчими і водночас – постійними й послідовними у дотриманні визначених принципів роботи з учнями. Тобто оволодівають майстерністю навчання дітей з порушеннями розумового розвитку. Зміни, що відбуваються в поведінці дітей, формування у них нових вмінь та навичок є критерієм об'єктивної оцінки діяльності педагогів.

Завдяки залученню батьків до створення оптимального розвивального середовища в умовах компенсаторного навчання, до спільного аналізу поведінки, успіхів дитини та труднощів, з якими вона стикається в молодшому шкільному віці, ми можемо описати форми та особливості взаємодії батьків і спеціалістів, вплив такої співпраці на розвиток та становлення дитячої особистості в цьому віковому періоді. Автори вдячні батькам, котрі долучилися до наповнення змісту посібника прикладами з життя наших вихованців за межами школи. Адже головна мета навчання – це забезпечення максимальної самостійності та незалежності дітей у побуті, орієнтування у різних життєвих ситуаціях. Тому спеціалістам важливо знати про досягнення та труднощі дітей поза школою, щоб відповідно до отриманої інформації планувати подальші дії.

Посібник, який ви тримаєте у руках, – це результат співпраці багатьох людей, які зацікавлені в тому, щоб оновити зміст та структуру навчально-виховного процесу, адаптувавши його до можливостей учнів з особливостями розвитку.

Перший етап проекту «Перспектива 21-3» охоплює роки шкільного навчання дітей, тому його ініціатори звернулися за допомогою та підтримкою до спеціального навчального закладу міста Києва, і в особі його директора – Ольги Павлюченко знайшли не лише односторонця й партнера, але й активного сподвижника цієї благородної, хоча дуже непростой справи. Команда проекту «Перспектива 21-3» щиро вдячна Ользі Миколаївні Павлюченко за сприяння у створенні оптимальних умов для здійснення дослідно-експериментальної роботи «Інтеграція дітей із синдромом Дауна в освітнє середовище» на базі спеціальної школи № 26 м. Києва.

Наукове керівництво дослідно-експериментальною роботою здійснює лабораторія олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України в особі Макарчук Наталії Олексіївни, заступника директора з науково-експериментальної роботи, доктора психологічних наук. Команда проекту надзвичайно вдячна Н. О. Макарчук за партнерську співпрацю, за готовність завжди прийти на допомогу у визначенні орієнтирів в процесі реалізації дослідно-експериментальної роботи, за наукове обґрунтування результатів, за підбадьорення та підтримку.

Без вивчення зарубіжних напрацювань на базі спеціальної школи De Rank наші педагоги не змогли б переосмислити всю суть змісту спеціальної освіти для дітей з порушеннями розумового розвитку. Щоразу ці робочі візити сприяли набуттю практичного педагогічного досвіду, який забезпечив формування бачення розвитку особистості дитини, допоміг визначити пріоритетні завдання та напрямки в роботі вчителів.

Такі організації, як Driestar Educatief University та місія OGO (Нідерланди), допомагають нашим спеціалістам підвищувати професійний рівень. Представники вищезгаданих організацій регу-

лярно відвідують класи «Радість» з метою спостереження за динамікою розвитку дітей та кваліфікаційними здобутками спеціалістів.

Виконуючи декілька ролей у тій чи іншій справі, напевно, непросто залишатися об'єктивною в оцінці своїх вчинків, рішень та дій. Але Василенко-ван де Рей Аренді, яка одночасно є менеджером проекту «Перспектива 21-3» і мамою Петра, котрий навчається в експериментальному класі «Радість», вдається поєднувати всі ті якості та вміння, яких вимагає від неї успішне здійснення поставлених завдань. Пошук спонсорів і партнерів для розвитку проекту, підтримка та мудре керівництво, підбадьорення та заохочення, активна взаємодія з учасниками дослідно-експериментальної роботи – це те, що належить до компетенції Аренди і без чого команда педагогів не змогла б ефективно співпрацювати, створюючи відповідні умови для навчання та соціалізації школярів класів «Радість». Особливо дякуємо Аренді за допомогу у розробці посібника, а також як мамі за ідеї та бачення щодо організації навчання дітей з порушеннями розумового розвитку.

Команда педагогів «Радість» – це група відданих дорученій справі людей, яка цілеспрямовано рухається до досягнення поставленої перед нею мети. Командний підхід до організації навчально-виховного процесу дозволяє нам забезпечити системність у реалізації завдань експерименту шляхом об'єктивного аналізу виконаної роботи й здобутих досягнень та відповідного планування наступних кроків.

Отак завдяки невтомній співпраці всіх учасників дослідно-експериментальної роботи написання цієї книги і стало реальністю.

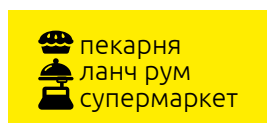
Передмова

*Краще двом, як одному, бо мають хорошу заплату
за труд свій, і якби вони впали, підійме одне свого друга!
Та горе одному, як він упаде, й нема другого, щоб підвести
його... А коли б хто напав на одного, то вдвох вони
стануть на нього, – і нитка потрійна не скоро пірветься!
Біблія. Книга Еклезіястова, 4-й розділ*

Донедавна (до липня 2010 року) діти із синдромом Дауна офіційно вважалися такими, що не піддаються навчанню. Їх класифікували, використовуючи терміни «імбецил» та «ідіот». Саме з категорією таких дітей асоціювалося поняття «соціальна ізоляція». Такі діти були вилучені із суспільного життя. Реалізація проекту «Перспектива 21-3» передбачає соціальну адаптацію дітей, їх пристосування до життя та можливу інтеграцію в суспільство. Команда спеціалістів розуміє, що необхідно залучати всі пізнавальні здібності дітей, і, враховуючи специфіку розвитку психічних процесів, формувати у них життєво необхідні навички, щоб, ставши дорослими, вони могли самостійно себе обслуговувати, виконувати в побуті просту роботу. Саме це сприятиме підвищенню якості їхнього життя і життя їхніх батьків.

школа

працевлаштування

самостійне
проживання

Завдання дослідно-експериментальної діяльності полягає у тому, щоб забезпечити процес соціального розвитку особистості учня із синдромом Дауна та передбачити набір елементарних знань, уявлень, практичних умінь та навичок, які гарантують дитині адаптацію до життя, здатність орієнтуватися в ньому, адекватно реагувати на явища, події, людей.

Пошук однодумців

Для міжнаціональної сім'ї Андрія Василенка (Україна) та Аренди Янни ван де Рей (Нідерланди) питання «Чи не переїхати жити до Голландії?» поставало двічі. Уперше – перед весіллям у 2000 р., і ще раз – після народження другої дитини. 2003 р. у них народився хлопчик Петро, у якого вже в пологовому будинку діагностували синдром Дауна.

Попри те, що Королівство Нідерландів вважається однією з найбільш пристосованих для людей із синдромом Дауна країн, подружжя прийняло рішення залишитися в Україні та зробити все від них залежне для того, щоб життя дітей та дорослих з цією генетичною особливістю стало більш повноцінним. Іншими словами, хотілося створити перспективу для людей, про існування яких українське суспільство згадує вкрай рідко.

Спільними зусиллями ще з кількома батьками, які об'єдналися у благодійну організацію «Даун Синдром», було розпочато проект «Перспектива 21-3». Зусилля проекту спрямовані на створення реального прикладу повноцінного навчання, працевлаштування та самостійно-

го проживання людей із синдром Дауна в Україні. Базовим принципом проекту є переконання, що особливості кожної людини не випадкові. Тому завдання суспільства – не зламати, перевчити чи перевиховати, а створити умови, за яких люди з особливими потребами могли б повноцінно та щасливо жити, розвиваючи та використовуючи свої унікальні здібності й таланти.

Мета написання книги

Книгу розроблено як посібник для всіх, хто причетний до процесу соціалізації дітей з порушеннями розумового розвитку. Її призначення в тому, щоби сформувати реальне бачення процесу соціалізації та розвитку такої дитини, надати приклад створення оптимального освітнього простору та продемонструвати необхідність практичного навчання дітей з порушеннями розумового розвитку, дітей із синдромом Дауна.

Реформи в організації навчально-виховного процесу

Автори книги черпали ідеї, набували досвіду в процесі здійснення дослідно-експериментальної роботи «Перспектива 21-3: інтеграція дітей із синдромом Дауна в освітнє середовище» на базі спеціальної школи-інтернату №26 м. Києва.

У посібнику викладено чіткий, систематизований та структурований підхід до організації навчально-виховного процесу, створення оптимального середовища для розвитку та становлення особистості дитини в умовах компенсаторного навчання. Ми переконані, що наповнення навчально-виховного процесу практичним, реальним змістом забезпечить поступову та успішну адаптацію дітей до суспільного життя. Наведені приклади досягнень наших учнів допоможуть читачам повірити в можливість дітей з порушеннями розумового розвитку.

Поданий матеріал розрахований на спеціалістів та батьків. Адже лише за умови їхньої активної мудрої співпраці діти почуваються успішними та щасливими. Знайомлячись із розділами посібника, читач зможе визначитися, яке ж його місце та роль в освітньому просторі дитини. Варто усвідомити, що жодні реформи навчально-розвивального середовища не виведуть дитину на «норму». Однак усе, що ми робимо, – це заради того, щоб розкрити потенціал та можливості дитини, допомогти їй самореалізуватися і почуватися щасливою серед людей. Лише досяжні реальні очікування збережуть вас від гірких розчарувань у ваших дітях та учнях.

Структура посібника

У посібнику узагальнено досвід роботи, набутий в процесі реалізації завдань експерименту на тему: «Перспектива 21-3: інтеграція дітей із синдромом Дауна в освітнє середовище».

Розділ I. Яке навчання потрібне?

У цьому розділі визначено основні принципи створення спеціального середовища для розвитку й реалізації потреб дітей та їхньої соціальної інтеграції в умовах компенсаторного навчання. З матеріалів розділу читач дізнається, як потрібно діяти, щоб дитина з порушеннями розумового розвитку отримувала задоволення від навчання. Також висвітлено шляхи реалізації комплексного підходу. Це допоможе читачам зрозуміти, наскільки важливу роль у створенні навчально-розвивального середовища відіграє тісна співпраця учасників навчально-виховного процесу, зокрема спеціалістів та батьків.

Розділ II. Як навчати?

У даному розділі викладено послідовність створення такої системи навчання та виховання, яка б відповідала потенціалу дитини, забезпечувала її подальший розвиток і можливість працювати. Подано методики навчання, засновані на мультисенсорному підході. Читач зможе ознайомитися зі специфікою впровадження пропонованих методик у навчально-виховний процес та побачити їхні переваги в роботі з дітьми з порушеннями розумового розвитку. Описано особливості створення мовного та математичного середовищ навколо дитини. Представлено організацію системи спостереження за рівнем досягнень та успіхів учнів у процесі навчання.

Розділ III. Для чого навчати?

Цей розділ розкриває пріоритетну мету навчання дітей з порушеннями розумового розвитку, дітей із синдромом Дауна – це соціалізація. Читач дізнається, як допомогти дитині стати приємним членом суспільства, як формувати здатність до соціалізації, як створити умови для соціальної адаптації дитини, що ґрунтується на її реальних можливостях.

Розділ IV. Створюємо традиції.

У даному розділі представлено форми взаємодії з батьками учнів, визначено критерії успішного проведення дня відкритих дверей. Читач ознайомиться з враженнями батьків про «щоденник взаємозв'язку», про дні відкритих дверей. Описано особливості залучення дітей до арт-терапевтичних (театральних) занять.

Розділ I.

Яке навчання потрібне?

Яке навчання потрібне?

- Доступне,
- зрозуміле,
- практичне,
- цікаве,
- реальне...

Вступ

П'ять років тому перед нами стояло питання: яким має бути справжнє навчання для дітей із синдромом Дауна, дітей з порушеннями розумового розвитку? Ми розуміли, що воно має бути корисним, цікавим, практичним, ефективним і т.п. Однак щоб зробити його таким, було недостатньо знання традиційних методик навчання дітей з порушеннями розумового розвитку. Ґрунтовні відповіді на більшість запитань ми отримали у наших зарубіжних колег, які щиро поділилися свої цінним досвідом навчання таких діток.

Ряд відвіданих семінарів, робочі візити з метою вивчення зарубіжних розробок до школи De Rank (Нідерланди), спілкування з досвідченими колегами допомогли чітко усвідомити головне: дитина із синдромом Дауна розвивається в стінах школи найкраще лише тоді, коли навчальний підхід передбачає адаптацію освітньої програми до її можливостей та потреб, коли школа розглядає учня як цілісну особистість, коли вона забезпечує учням можливості для самореалізації, коли вона створює ситуації успіху. Адже така обстановка сприяє виникненню у дітей позитивних емоцій, а це, у свою чергу, забезпечує накопичення позитивного життєвого досвіду. Школа з якісною освітньою програмою повинна допомогти дітям із синдромом Дауна не тільки досягнути базові академічні дисципліни (читання, письмо, математику), але й підготувати своїх вихованців

до стикання з усіма сторонами життя, якими б різногранними вони не були. А це значить, що в навчальному процесі потрібно створювати такі життєві ситуації, в яких діти могли б засвоювати відповідні моделі поведінки. Слід навчити їх виконувати необхідну роботу, контактувати з навколишніми, знаходити відповіді на практичні питання. Формування та розвиток усіх цих навичок стане базовою підготовкою до продуктивної участі в житті суспільства в майбутньому.

Будь-яка важка задача може стати легкою, якщо розділити її на декілька простіших задач. *Генрі Форд*

А тепер детальніше розглянемо специфіку такого навчання, якого, на нашу думку, потребують діти молодшого шкільного віку з порушеннями розумового розвитку, зокрема діти із синдромом Дауна.

Безпомилкове навчання

В організації занять для дітей із синдромом Дауна корисно застосовувати підхід, що забезпечує безпомилкове навчання, суть якого полягає в попередженні можливих помилок учня. Цей підхід допомагає дитині просуватися вперед з відчуттям успіху, вибудовуючи траєкторію, котра сприяє підвищенню компетентності та мотивації до засвоєння нових знань та вмінь.

Термін безпомилкове навчання, за словами професора Сью Баклі, директора науково-дослідних програм Міжнародного фонду сприяння освіті людей із синдромом Дауна, означає, що педагог на кожному із кроків нового завдання за необхідності підводить (підштовхує) дитину до прийняття правильного рішення чи підказує, щоб вона правильно впоралася із завданням. Такий метод дозволяє досягти успіху шляхом наслідування і багаторазового повторення потрібних дій, а не шляхом спроб та помилок. Педагог чекає, надаючи дитині можливість виконати те, що вона може самостійно, але, якщо потрібно, пропонує свою підтримку, перш ніж вона зробить помилку.

Крім того, варто пам'ятати, що складне завдання не сприяє розвитку дитини. Воно має бути адекватним, таким, яке дитина спроможна виконати.

Наприклад, розглянемо принцип дії безпомилкового навчання під час засвоєння назв місяців однієї із пір року, коли дитина ще невпевнено почувається з визначенням правильної відповіді на поставлене запитання. Для вибору, як правило, пропонуємо дві піктограми, одна з яких містить назву відповідного місяця. Вчитель, щоб попередити можливу помилку, застосовує своєрідну підказку, а саме: тримаючи перед учнем у двох руках піктограми, ближче до дитини підводить руку з потрібною картою. Це допомагає дитині правильно виконати завдання, і вона переживає успіх, що зміцнює її впевненість у своїх можливостях. Таким чином, безпомилковий вибір підкріплюється позитивними емоціями і сприяє закріпленню вдалого досвіду навчання.

Зважте завдання має два негативні наслідки:

1. Особисті відчуття дитини. Якщо вони будуть негативними, то невдача породжує невдачу, і дитина не захоче робити повторну спробу.
2. Реакція дорослого на невдачу дитини. Діти дуже чутливі і відчувають вашу реакцію розчарування чи незадоволення результатом. Більше того, вони сприймають це як незадоволення ними самими.

Як наслідок, у дитини формується негативне ставлення до навчання у всіх його можливих варіантах, страх зробити помилку, страх невдачі.

Зарубіжні дослідження, спрямовані на пошук ефективних способів навчання дітей з особливостями розвитку, показали переваги методу «безпомилкового навчання» над іншими методами.

Завдяки цьому підходу у дитини з'являється можливість успішно впоратися з будь-яким завданням. Крім того, перебування учня в ситуації успіху робить для нього заняття цікавим та захоплюючим.

Дуже важливо розуміти, коли настав момент допомогти дитині, а коли потрібно зачекати, поки вона сама спробує впоратись із завданням, оскільки ціль навчання – формування самостійності й наполегливості в процесі пошуку варіантів рішення. Однак рівень складності завдання завжди повинен бути адекватним. Поступово можна завдання ускладнювати, в міру того як дитина зможе успішно його виконувати.

Пріоритетним є емоційний стан дитини, її позитивне ставлення до занять.

Якщо постійно дотримуватися принципу безпомилкового навчання у роботі з дітьми із синдромом Дауна, то з часом вони перестають боятися запропонованих нових завдань. Іншими словами можна сказати, що у них формується імунітет до страху перед новим. Вони уже не ховаються під парти, не кладуть голову на стіл, не ідуть в інший куток класу. Такі види реакції на труднощі, нове, незнайоме у першому, другому класі мали місце. Натомість з'являються інші прояви, а саме: дитина може сидіти і чекати, коли на неї звернуть увагу, може сказати, що не знає, що потрібно робити, і навіть може звернутися по допомогу. В цьому випадку педагогові дуже приємно почути слова: «Допоможіть мені, будь ласка». Звичайно, такий результат з'являється не за один рік навчання дитини у школі. Але якщо бути послідовним у дотриманні принципу безпомилкового навчання в системі роботи з дитиною, то обов'язково досягнеш успіху.

Діалог на уроці української мови у 2-му класі

Вчитель помітив, що дитина сидить і не виконує завдання.

– Чому ти не пишеш?

– Допоможіть мені, будь ласка, я не можу написати цю букву!

Розділ II.

Як навчати?

У цьому розділі спробуємо визначити послідовність дій педагога. Яким алгоритмом послуговуватися? Адже саме завдяки цілеспрямованим, послідовним діям педагога досягається значна частина успіху.

1-й крок: осмислити та усвідомити сильні сторони дітей із синдромом Дауна;

2-й крок: осмислити та усвідомити слабкі сторони дітей із синдромом Дауна;

3-й крок: скласти календарно-тематичне планування на основі навчальних програм із врахуванням сильних і слабких сторін дітей;

4-й крок: підібрати ефективні методи та методики навчання;

5-й крок: в процесі навчання опиратися на сильні й зважати на слабкі сторони дітей;

6-й крок: провадити систематичний аналіз своєї взаємодії з учнями в процесі навчання;

7-й крок: виявляти гнучкість – готовність змінюватися і змінювати.

1-й і 2-й кроки: осмислити та усвідомити сильні і слабкі сторони дітей із синдромом Дауна.

Тут ми акцентуємося на особливостях дітей із синдромом Дауна, оскільки експериментальна робота має на меті довести доцільність використання пропонованих методів та методик навчання саме для цієї категорії школярів.

Представляємо опис характерних особливостей дітей із синдромом Дауна та деякі приклади щодо осмислення їхніх сильних та слабких сторін.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • соціальне розуміння; • емпатія і соціальні навички; • здатність до наслідування; <ul style="list-style-type: none"> • самостійність; • побутові навички; • візуальна короткочасна пам'ять; • візуальне навчання; <ul style="list-style-type: none"> • читання. 	<ul style="list-style-type: none"> • слух і зір; • мова і мовлення; • вербальна короткочасна пам'ять; • навчання на слух; • робоча пам'ять; • математика.

Отже, при розробці навчальної стратегії слід спиратися на сильну соціальну сторону: здатність до взаємодії, можливість спостерігати та наслідувати, засвоєння поведінкових моделей. Потрібно поводитися з дітьми природно й більше розмовляти з ними, щоб вони могли краще зрозуміти ваші дії. Важливо демонструвати моделі поведінки для наслідування, що притаманні саме цьому віку. Докладати зусиль, щоб дитина виявила свою реакцію, і не обов'язково вербально.

Пам'ять

Це важливо:

- короткі інструкції;
- час для обдумування;
- візуальна підтримка.

У дітей із синдромом Дауна добре розвинена довготривала пам'ять. Вони здатні досить добре зберігати засвоєні знання, вміння та навички. Однак робоча пам'ять, яка відповідає за короткочасне утримання інформації та маніпулювання нею, має невеликий обсяг, що спричиняє значні труднощі у навчальному процесі.

Оскільки робоча пам'ять – розумове робоче місце, в якому інформація може тимчасово зберігатися і оброблятися в процесі різноманітної повсякденної діяльності, тому діти із синдромом Дауна потребують специфічних умов для засвоєння інформації, сприйнятої на слух.

Наприклад, учитель каже: «Собака, яка біжить за кішкою, – чорна». Коли дитина із синдромом Дауна сприймає це твердження на слух, у неї складеться враження, що кішка – чорна, бо першу частину вона вже забула.

В зв'язку з цим у навчанні виникають труднощі щодо таких моментів, як:

- здатність слухати і розуміти співрозмовника;
- сприймання інструкцій, вказівок;
- розуміння прочитаного речення, тексту;
- можливість писати, одночасно проговорюючи наступну частину тексту;
- усне виконання математичних обчислень.

Однак доведено, що робоча пам'ять, здатність сприймати та виконувати інструкції, у дітей із синдромом Дауна піддається тренуванню.

Шкільна ситуація

Учень із синдромом Дауна грається.

Вчитель сидить спиною до нього і каже:

– Зачини, будь ласка, двері!

Хлопчик встав, підійшов до дверей, зачинив їх, повернувся на своє місце і продовжив гратися.

Вчитель був приємно вражений тим, що дитина виконала прохання, і одночасно здивований. Чому? Тому що раніше цьому учневі потрібно було проговорювати інструкцію, дивлячись у вічі, крім того, повторювати її декілька разів і керувати процесом виконання дій. А в даному випадку реакція дитини щодо виконання інструкції була миттєвою.

Отже, спираючись на сильні та враховуючи слабкі сторони дітей із синдромом Дауна, потрібно створити оптимальне спеціальне середовище для розвитку і навчання. Його призначення – дати можливість учням з порушеннями розумового розвитку відчувати свою індивідуальність, навчити їх самоповаги, забезпечити ситуацію успіху, розширити сферу комунікації, тобто межі взаємодії з однолітками та дорослими, – що загалом сприяє соціалізації таких дітей. Спеціальне освітнє середовище передбачає застосування комплексного підходу до організації навчально-виховного процесу, і це забезпечує інтегровані зв'язки між спеціалістами, які працюють з дітьми із синдромом Дауна.

3-й крок: скласти календарно-тематичне планування на основі навчальних програм з врахуванням сильних і слабких сторін дітей, для яких ви буде викладати зміст навчального матеріалу.

Вчитель має добре ознайомитися зі змістом навчальних програм. На основі програми складається календарно-тематичне планування із врахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів класу (групи).

Чітко усвідомити очікування від реалізації навчальної програми допомагає індивідуальна карта спостережень за досягненнями учнів, у якій конкретизовано вимоги до знань, умінь та навичок, яких мають набути діти протягом вивчення теми, розділу.

Складові цілеспрямованої діяльності педагога

I	Навчальна програма
II	Календарно-тематичне планування
III	Індивідуальна карта спостережень

З чого потрібно починати складати календарно-тематичне планування? Які запитання поставити собі?

- По-перше, визначити: важливість та актуальність змісту навчального матеріалу для дітей, обсяги, складність теми/розділу.
- По-друге, які теми, що передбачають формування відповідних вмінь та навичок, можна винести за межі одного навчального предмету, тобто як забезпечити міжпредметні зв'язки?
- По-третє, де і як буде здійснюватися практичне застосування знань, умінь та навичок, передбачених програмою? Хто буде нести відповідальність за відпрацювання та використання знань, умінь та навичок в життєвих ситуаціях?

Розділ III.

Для чого навчати?

Мета навчання дитини – дати їй можливість жити самостійно, без учителя.
Альберт Губбард

Щоденне навчання для наших дітей – це не просто засвоєння програмового матеріалу, це в першу чергу формування життєвої компетентності, що передбачає формування здатності до навчання та соціалізації, вміння долати труднощі, впізнавати уже знайоме та встановлювати асоціативні зв'язки, позитивно реагувати на нове, вдало та доцільно застосовувати уже набутий досвід, вміння просити допомоги, якщо ти чогось не вмієш або самостійно не можеш зробити. Це і є пріоритетним для педагогів в процесі щоденної співпраці з учнями.

Педагогові, який навчає дітей з порушеннями розумового розвитку, готуючись до уроку, потрібно чітко сформулювати мету цього уроку, визначати його місце та роль в системі уроків (навчальних тем), встановити взаємозв'язки з попереднім досвідом дітей. Це все потрібно для того, щоб не загубити ниточку, яка пов'язує усі роки навчання дітей у школі і забезпечує систему, цілісність у формуванні життєвої компетентності школярів.

Отже, навчання не заради навчання, не для отримання диплома, а навчання для життя, навчання з позиції майбутнього дитини, формування життєвої компетентності. Кінцева мета навчання – це працевлаштування. Для наших педагогів результат успішного засвоєння знань, умінь та навичок учнями – це їх практичне застосування в нових умовах, життєвих ситуаціях. Це те, що допомагає дітям почуватися розкутими, вільними, впевненими та щасливими.

Чотири роки навчання... що вони дали для нашої доньки?

Вона стала більш самостійною, багато чого навчилася: взаємодіяти з ровесниками, вчителями, читати, писати, рахувати, поводитися поза межами школи: в транспорті, в театрі, на екскурсіях. Всі ці навички, здавалося, можна було б опанувати дитині і вдома з батьками, але в колективі ці навички здобуваються набагато швидше, і корисні від них набагато більше. Я не знаю, як це пояснити, але те, що наша донька стає все більш самостійною і дорослою, ми спостерігаємо щодня. Їй 12 років, а вона може вже пригланути за своєю меншою сестрою, якій ще немає й року. Вона може зібратися сама в школу, зробити собі бутерброд, допомогти по господарству. А найголовніше, що вона навчилася доводити почату справу до кінця, незважаючи на те, скільки їй потрібно буде витратити на це часу. Для інших батьків всі ці здобутки можуть здатися, мабуть, мізерними, але для нашої доньки на даному етапі – це велика перемога.

Бути приємними в суспільстві...

Вміння людини належним чином поводитися в суспільстві безпосередньо впливає на те, як суспільство приймає її, а також на успіх цієї людини в майбутній професії.

«Наші діти повинні стати приємними людьми в суспільстві, щоб навколишні бачили приємні риси в них. Якщо навчати складних задач, фокусуватися на цьому, то обов'язково все вийде, але набагато важливіше навчити наших дітей бути соціальними, вміти допомагати один одному, не бути клоунами» – таку фразу ми почули від голландської колеги. Саме вона спонукала нас замислитися над тим, що є пріоритетним у навчанні наших дітей. Академічні знання – це добре, але це не запорука того, що саме вони допоможуть тобі стати успішним, щасливим та прийнятим в суспільстві. Адже для того, щоб жити в суспільстві, діти із синдромом Дауна повинні досягти певного ступеня розуміння життя суспільства. Вони повинні знати, як поводитися за межами свого дому і як взаємодіяти з людьми у різних життєвих ситуаціях, незалежно від того, де вони відбуваються.

З уст мами

Нещодавно ми з дітьми відвідали торговий центр. Трьох старших діток залишили кататися на ролодромі. Діти каталися на роликах. Ми з чоловіком були запрошені на день народження, яке святкувалося неподалік в ресторані. Через декілька годин ми прийшли забрати дітей, і наша старша донька розповіла цікаву історію. А саме, що до неї звернулася дівчинка років дванадцяти із запитанням: «Це твій брат?» Деякий час ця дівчинка спостерігала за поведінкою хлопчика і потім знову запитала: «А що з ним не так? Він приємний хлопчик, але видно, що у нього є певні особливості». Наша донька пояснила, що у нього синдром Дауна. В цьому і полягає соціалізація – ми, батьки, не боїмося залишати свого сина серед незнайомих дітей, він достатньо добре катається на роликах, щоб отримувати від цього задоволення. Вроджена здатність наслідувати допомагає йому вдосконалювати вміння та навички, спостерігаючи за навколишніми. Проте уважна дівчинка

помітила його незвичайність, особливість. При цьому його поведінка не викликала роздратування у тих дітей, які там перебували, він був прийнятий групою. Адекватна поведінка незвичайної дитини і пояснення її діагнозу скоріш за все запам'ятаються цій дівчинці, і вона розповість про цей випадок ще комусь. В результаті суспільство поступово буде змінювати своє ставлення до таких дітей, розуміючи, що вони можуть бути приємними та адекватними.

Формувати бажані моделі поведінки у дітей нам допомагають шкільні правила, перекладені з голландської та адаптовані до наших шкільних умов. Завдяки існуванню шкільних правил поведінки дитина дізнається, що таке відповідальність та порядок, як доводити розпочату справу до кінця, що потрібно і чого не потрібно робити для того, щоб мати друзів, товаришів.

Оскільки мета проекту «Перспектива 21-3» – це інтеграція молодих людей із синдромом Дауна в суспільство і їх працевлаштування, то для досягнення бажаної мети нам потрібно чітко сформулювати завдання для виконання проміжних дій, щоб вони були послідовними, системними і чітко усвідомленими.

По-перше, формувати у дитини ті якості та риси особистості, які допоможуть їй пристосуватися до різних умов у житті.

По-друге, сформувати дитячий колектив – де б кожна дитина могла набувати досвіду взаємодії з іншими.

Безумовно, що формування соціальних якостей особистості, засвоєння необхідних знань, умінь та навичок дає змогу дитині стати дієздатним учасником соціальних відносин. Нижче розглянемо вміння і навички, які забезпечують формування здатності до соціалізації.

Отже, діти мають уміти:

- дотримуватися правил етикету;
- чекати своєї черги;
- діяти за інструкцією/алгоритмом;
- слухати і чути;
- доводити розпочату справу до кінця;
- планувати свою діяльність;
- утримувати в пам'яті план дій, кінцеву мету тощо;
- керувати своєю поведінкою;
- оцінити свою поведінку, вчинки;
- розуміти та пояснити свої емоції.

Цей список можна продовжити, і він буде доповнюватися з часом, в міру того як будуть зростати вимоги до дітей та ускладнюються завдання.

Шкільні правила

І дорослим, і малым
Радість ти даруй усмі.

Ближнього ти не дратуй,
краще з ним говоришуй.

Якщо сказали: «Зуїлися!»
Прислухайся та подумайся.

Коли ти казатиш, чикаєш,
зупни рот свій прикривай.
Про тих, хто навколо, подбай.

Одним говориш серед нас,
Всі інші слухайть в цей час.

Сказали кітчик – не кричи,
А лише руку піднеси.

Коли говориш – не кричи,
Слів поганих не кажи.

Ручи ти не залишай,
у портфель завжди складдай
Габайку зберей.

Закінчив справу, не сиди,
наступну вправу розпочни.

Якщо закінчив гратиє ти,
то після себе приберє.

А щоб урок минав не марно,
Сидли треба рівно, гарно.

По школі, друже, не біжи,
А тихо та спокійно йди!

Реальний приклад з життя сім'ї про те, як формувати у дитини розуміння необхідності доводити розпочату справу до кінця.

Мама дала доньці завдання – перебрати пакет калини.

Звичайно, ця робота є монотонною та не надто цікавою. Хіба що на початку її виконання.

Впродовж години дівчинка терпляче та бездоганно виконувала роботу, акуратно зриваючи ягоди з кетягів, звільняючи їх від стеблинок. Згодом сказала, що вже втомилася і хоче дивитися мультим. Мама на це відповіла: «Але ж потрібно закінчити те, що ти розпочала робити». Донька слухняно продовжувала. Десь за п'ятнадцять хвилин дівчинка встала і попрямувала до дверей хати (усе відбувалося у дворі). Мама на це ніяк не відреагувала. Раптом, мамі на подив, дівчинка повернулася і сказала: «Потрібно закінчити, а потім – мультим». Отримане від мами завдання дівчинка закінчила. Його виконання потребувало близько двох годин одноманітної роботи.

Розділ IV.

Створюємо

традиції

Про співпрацю з батьками

Вся наша діяльність в рамках дослідно-експериментальної роботи «Перспектива 21-3: інтеграція дітей із синдромом Дауна в освітнє середовище» зорієнтована на дитину, її загальний розвиток та соціалізацію. Ми переконані, що дім, сім'я є найважливішою освітньою інституцією, а батьки – першими та найголовнішими вчителями для своїх дітей. Тому лише за умови, що батьки є активними учасниками навчально-виховного процесу, ми можемо говорити про створення оптимального середовища для розвитку та соціалізації дитини.

Сім'я, родина відіграє важливу роль у соціалізації особистості дитини. Виготський писав про шкідливий вплив соціальної ізоляції на дітей з проблемами розвитку. Він дійшов висновку, що, відриваючи таких дітей від сімей та друзів і створюючи для них особливе соціальне довкілля, суспільство викликає у них «вторинну інвалідність». Такі дії дуже негативно відображаються на дітях з проблемами психофізичного розвитку, оскільки при цьому не враховуються їхні основні соціальні потреби.

Встановлення партнерських стосунків «педагоги – батьки» свідчить про те, що обидві сторони усвідомлюють кінцеву мету і намагаються у співпраці йти до її досягнення. Адже саме кінцева довгострокова мета допомагає чітко формулювати короткострокові цілі, актуальні завдання та спільно визначати способи їх вирішення, планувати спільні дії.

Але будь-які стосунки, для того, щоб бути ефективними, потребують правил та принципів взаємодії.

Принципи врегулювання партнерських стосунків:

- Відвертість, чесність та щирість.
- Педагоги (школа) – це помічники батьків.
- Чіткий розподіл функціональних ролей у створеному середовищі.
- Послідовність та наступність у діях стосовно дитини.
- Систематичний аналіз поведінки, труднощів та досягнень дитини з обох сторін.

З метою підтримання постійного контакту із сім'ями передбачено різні види спілкування, взаємодії між родинами та спеціалістами: в письмовій формі, в усній формі, індивідуальні зустрічі з батьками, класні батьківські збори, дні відкритих дверей, заходи, що організуються у класі.

Здійснюється систематичне ведення записника – щоденника взаємозв'язку з метою безперервного спілкування та поінформованості вчителів і батьків про успіхи дитини та зміни у її поведінці. Записи батьків у щоденнику допомагають вранці вчителю у «Колі» заохочувати дитину до діалогу, викликати її на розмову про те, що відбувалося вчора, на вихідних. Щоденник дає можливість підтримувати систематичний взаємозв'язок, допомагає формувати цілісне сприйняття всього того, що відбувається з дитиною, навколо неї. Крім того, діти, батьки яких систематично роблять записи, сприймають цей щоденник як авторитет, для них це свого роду візуалізоване спілкування, візуалізований зв'язок між педагогами та батьками.

Батьки про щоденник взаємозв'язку

Переваги такого навчання в індивідуальному підході до кожної дитини та постійній взаємодії вчителів та батьків (щоденник взаємозв'язку). Все, що відбувається з нашою дитиною в школі (навчання, поведінка), вчитель фіксує в щоденнику. Вдома ми, батьки, маємо можливість все проаналізувати. Додатково позайматися та приділити більше уваги певним моментам в навчанні. Проговорити з дитиною прояви небажаної поведінки. Саме така система взаємодії не раз допомагала нам разом з вчителями коригувати поведінку нашої доньки, знаходити необхідне рішення для подолання проблем, які виникають у поведінці дитини та у навчанні. Для нашої доньки щоденник – це сильний стимул, особливо в поведінці. Коли вона приходить додому, ми, не читаючи щоденник, можемо визначити, як вона поводитися в школі. Якщо все було добре, вона сама несе щоденник і просить, щоб ми його прочитали. А якщо були якісь проблеми, то щоденника від неї не дочекаєшся. Все, що вона робить дома, також просить обов'язково записати в щоденник, щоб поділитися з вчителями та однокласниками. Всі ці моменти дуже важливі, особливо коли дитина погано говорить і не може повністю висловити свої думки, пояснити свої емоції. Щоденник у цьому випадку як знахідка і для батьків, і для вчителів – це можливість краще пізнати думки та переживання дитини.

День відкритих дверей

Демонстрація інтересу до шкільного життя дитини виявляється у відвідуванні батьками днів відкритих дверей, шкільних свят. Бачити своїх батьків поруч у школі – це велика радість, це справжнє свято для наших дітей. Можливо, діти не можуть висловити свої почуття та враження, але вони це демонструють своєю поведінкою. Діти є надзвичайно активними на уроках, вони намагаються продемонструвати свої знання та вміння, шукаючи схвалення в очах батьків.

Для батьків це також унікальна можливість зсередини побачити шкільне життя своїх дітей, структуру дня, зміни видів діяльності, навантаження, власну дитину у дитячому колективі, зростання досягнень дитини з року в рік, а також і труднощі, з якими дитині доводиться стикатися щодня, і зусилля, яких потрібно докладати, щоб долати ці труднощі.

Якщо структурувати ці зустрічі, планувати таким чином, щоб кожна зустріч була частиною цілого, то у батьків формуватиметься чітке уявлення про весь процес навчання.

Умови успішного проведення дня відкритих дверей:

- Усвідомлення чіткої мети: для чого це нам потрібно?
- Чітке планування структури дня.
- Актуальність змісту та теми.
- Наступність (відносно попереднього дня відкритих дверей).
- Добір видів діяльності відповідно до можливостей учнів. Продемонструвати сильні сторони кожної дитини.
- По можливості залучати батьків (в рамках теми).
- Відвідування батьками – стовідсоткове!

Враження батьків

«Для мене було великим відкриттям побачити можливості дітей із синдромом Дауна у даному віковому періоді. Раніше я бачила лише свою дитину і думала, що вона ще цього не може, бо ще маленька. Але коли я побачила досягнення інших, у мене відбулося переосмислення: моя дитина теж може це робити, просто потрібно навчити». «У першому класі на дні відкритих дверей ми побачили проведення вправи «Ресторан». Це було супер!

Кожна дитина виконували певні обов'язки. Один з однокласників мого сина розливав сік з дволітрової упаковки у стакани. Я була дуже вражена, що дитина із синдромом Дауна у семирічному віці може зробити це, не розливши жодної краплі. Отже, діти можуть, просто іноді нам, батькам, здається, що ще рано вчити. Особливо якщо це стосується практичних вмінь та навичок. Я вдома повинна теж більше довіряти своєму синові!»

«Присутність на уроках дає можливість практично побачити форми та методи роботи, побачити мою дитину у ролі школярика, як моя дитина взаємодіє з ровесниками, з педагогами».

«Спостерігаючи за змінами, які відбуваються з нашою донькою, і відвідуючи відкриті уроки в класі, я завжди думаю, що це саме та форма навчання, яка потрібна моїй дитині. Мені дуже хочеться, щоб така форма навчання була у всіх школах».

Видання здійснено в рамках реалізації проекту «Перспектива 21-3», за підтримки громадської організації «Культурно-просвітницький Центр сприяння розвитку християнської культури та освіти», за сприяння місії OGO (Нідерланди).

*Схвалено комісією із спеціальної педагогіки
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України*

ISBN: 978-966-355-122-7

